

VASYL ANDRIIASHKO

Ph.D. (Art), Associate Professor of Department of Artistic, textile and Design of suit of the Kyiv State Academy for Decoratively-applied art and Design named after Mykhailo Boychuk.

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ТЕКСТИЛЮ КИЇВЩИНИ

АНОТАЦІЯ

На підставі доступних автору статті літературних джерел розглянуто основні віхи розвитку художнього текстилю Київщини. Текстиль на теренах сучасної України існував в усі історичні періоди, починаючи з часів Трипільської культури, про що свідчать відбитки на денцях керамічного посуду, знайдених під час археологічних розкопок. Дослідники старожитностей припускають, що і в епоху бронзи існувало ткацтво. За часів Київської Русі, крім простого полотняного переплетення побутовало узорне ткацтво і вибірка на тканині, де візерунок наносився за допомогою фарби і штампів, вирізаних із дерева. Про це свідчать артефакти, прядильні знаряддя, знайдені археологами. Набув текстиль розвитку і після татаро-монгольського гніту в часи, коли Київські землі перебували під владою Великого князівства Литовського.

s. 177-188

Пізніше, у XVII – XVIII ст. у самому Києві розвивалися шовкові мануфактури, де, крім розведення коконів, виготовляли шовкові тканини. Ткацькі майстерні в той час були і при монастирях, одна з яких знаходилася у Києво-Печерській Лаврі. Широкого розвитку набув на Київщині текстиль у середині XIX – першій половині XX ст. Крім надомного ткацтва кустарів на ринок почали постачати текстильні товари місцеві ремісничі цехи. До асортименту виробів відносилися – тканини для оббивки панських меблів, хустки, плахти, намітки. Для активізації розвитку текстильних та інших промислів у 1906 р. було створене Київське кустарне товариство.

Подальшого розвитку набув текстиль після встановлення радянської влади в Україні. У 1930-ті рр. працювали ткацькі осередки у Богуславі, Переяславі, Таращі. У повоєнний період у Києві стали до ладу текстильні комбінати – Дарницький шовковий комбінат, який виробляв тканини з синтетичних волокон і Київський шовковий комбінат, що виготовляв натуральні шовкові тканини.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

текстиль, художній текстиль, тканина, Київщина

Постановка проблеми.

Територіальні межі даного дослідження, окреслюються теперішньою Київською областю, що утворилась 1932 року і в нинішніх межах адміністративно була оформлена у 1954 році, хоча з історико-культурного погляду Київщина обіймає територію колишньої Київської губернії, в яку до 1924 р. входила частина земель теперішніх Черкаської, Житомирської, Вінницької, Кіровоградської областей. Отже, висвітлюючи історіографію побутування традиційних ткацьких осередків Київщини вважаємо за доцільне дотримуватися меж тогочасного адміністративного поділу. До типологічного ряду традиційного народного текстилю відносимо тканини: а) для оформлення житла – килими, настінні мальовані панно, декоративні рушники, покривала, портъєри, скатертини, виконані ткацькими техніками ручного переборута поперечносмугастого ткацтва; б) для одягу – гладко фарбовані, узорчасті та вибівні тканини для суконь, сорочок, хустини, намітки, косинки, шарфики тощо. Тканина відігравала важливу роль у повсякденному житті всіх верств суспільства. Вона широко використовувалась для виготовлення одягу, в опорядженні житла, в обрядових діях.

Ще за княжої доби Київ і навколишні поселення славились майстерним виготовленням декоративних тканин. Успішному розвитку ткацтва Київської Русі та пізніших часів сприяло те, що через Київ, пролягав один із важливих торговельних шляхів з Північної та Західної Європи до країн Сходу (“із варяг у греки”). Різні товари, у тому числі й високохудожні тканини, залишались у Києві та слугували зразками місцевим майстрам, зокрема ткачам. Більшість текстильних виробів, що збереглися, належать до XIX–XX ст., хоча є й відомості про існування місцевого виробництва килимів у XVII ст. [30, с.5]. Відсутність давніх зразків тканини пояснюється недовговічністю волокон органічного походження, нестійкістю останніх до процесів гниття та горіння, а також запізненим розвитком українського музейництва. Діяльність осередків художніх промислів Київщини українські мистецтвознавці висвітлювали у публікаціях різних часів: у 1910–20-і рр. – Александрович А.С., Данилевич В., Пещанський В., Чернишов Г.А., Щербаківський Д.М.; у 1930–50-і рр. – Греков Б.Д., Л. Калиниченко, С. Колос, Н. Манучарова, М. Новицька; у 1950–80-і рр. – Є. Арофікін, Б. Бутник-Сіверський, Н. Велігоцька, А. Жук, Я. Запаско, І. Кравець, П. Мусієнко, С. Таранушенко; у 1980–2000-і рр. – Дудка Р.М., Ю. Івакін, Л. Жоголь, Р. Захарчук-Чугай, Г. Кусько, О. Нестер, Л. Мельник, О. Никорак, М. Селівачов, З. Чегусова, та ін. Виклад основного матеріалу. Завдяки літературним джерелам автор статті намагався в загальних рисах окреслити розвиток текстилю Київщини в широкому історичному розрізі – від часів неолітичної культури до кінця XX ст. За відсутності речового фактологічного матеріалу структуру тканин, їх переплетення дослідники давнього ткацтва намагалися реконструювати за залишеними відбитками тканин на поверхнях керамічних і металевих виробів. Особливу цінність для дослідників становлять знайдені на південно-східному Поділлі (с. Стіна) відбитки тканин на денцях керамічного посуду часів Трипільської культури. Реконструкція структури переплетень на знайдених відбитках тканин доводить, що трипільці застосовували у ткацтві полотняне та репсове переплетення, вміли плести вироби та виготовляти мати [28, с. 62].

Крім звичайного «класичного» ткацтва, де нитки основи переплітаються з нитками піткання полотняним, репсовим чи саржевим переплетенням, в добу бронзи існувала технологія виготовлення тканин, яка поєднувала в собі ткацтво з плетінням. Вона полягала в тому, що нитки основи, після кожної пітканевої прокидки, попарно перевивалися, що надавало виробам додаткової міцності. На підставі здійснених автором експериментів можна констатувати, що тягарці, які знаходять під час розкопок, використовували саме для процесу перевивання, а не лише для натяжки ниток основи, як прийнято вважати. Структура переплетень таких тканин збереглася на відбитках поверхонь керамічних виробів ямної та катакомбної культур Нижнього Подніпров'я [31, с. 63].

Метод порівняння знахідок синхронних старожитностей дозволяє висловити припущення, що на теренах Київщини в епоху бронзи також існувала технологія виготовлення тканин з перевиванням основи. Нечисленні рештки тканин, знайдених при розкопках курганів, давньоруських городищ і поселень, дозволяють припускати існування узорного ткання в княжу добу, однак не дають повної уяви про їхнє художнє вирішення [27, с. 338-339].

Дослідники також вважають, що за часів Київської Русі існувала вибійка – спосіб оздоблення тканини, при якому візерунок на її поверхню наносився фарбами за допомогою вирізаних з дерева або сланцю штампів. Фрагмент вибивної шовкової

тканини було знайдено на Київщині біля села Росава в кургані X–XI ст., але місце її виробництва не визначене [13, с. 24]. Численні прядильні знаряддя, знайдені під час археологічних розкопок, свідчать про те, що в Києві та околицях здавна було поширене ткацьке ремесло.

В. Данилевич у своїй праці «Археологічна минувшина Київщини» не погоджується з М. Біляшівським у тому, що пряслиця почали виробляти в княжу добу. Тому, на думку В. Данилевича, «гадка проф. В. Антоновича про те, що виробництво пряслиць розпочалося ще за часів неолітичної культури й тривало до велико-князівських часів, є ймовірніша. В такому разі вироблення волокнуватих речовин почалося на Київщині, як і по всіх повсюдах, за часів неоліту» [11, с. 27-28].

Характеризуючи тогочасну роль Києва, В. Данилевич зазначає: «...за всіх інших діб культурне життя на Київщині виразно зосередилось навколо Києва. Вигідне географічне положення Києва міста, розташованого на межі степу і лісу, який захищав від степової небезпеки. Крім того він лежить на річці Дніпрі, де до нього вливаються Десна та Прип'ять. Ось ці явища надали Києву найбільшу міць та вагу на цілій Київщині» [11, с. 129-130]. У Києві археологами в різні роки і в різних частинах міста знайдено велику кількість пряслиць. Так, глиняні пряслиця були виявлені під час розкопок у Десятинному провулку, на схилах Старокиївської гори, в районі вулиці Кудрявської, а на Подолі виявлено залишки ремісничого виробництва шиферних пряслиць, які користувались попитом не лише в Києві та багатьох містах і селах Русі, а й експортувались у європейські держави [2, с. 383].

Пряслиця знаходили фактично на місцях старих поселень всієї Київщини – у Вишгороді, на Чучинському городищі [12, с. 68], на Фастівщині (Дорогинка, Снітинка) [10, с. 400, 439] та ін. Крім відомої знахідки деталей горизонтального ткацького верстата в Райковецькому городищі, подібні частини верстата XI–XII ст. були знайдені на Київщині у поселенні Воїнь (інша назва – Воїнська Гребля) [3, с. 345] Переяславського князівства, у клітях валу дитинця [12, с. 71].

Варто детальніше зупинитися на ролі міста Києва як інтегруючого центра, що заявило про себе ще в епоху формування праслов'янської єдності. Цьому сприяло вигідне його розташування вздовж великої судноплавної ріки, на межі лісостепу й Полісся. Інформацію про Київську землю знаходимо у літописних джерелах, зокрема у «Києво-Печерському Патерику», «Повісті минулих літ», «Слові о полку Ігоревім», у європейських історичних хроніках і історико-географічних творах східних авторів [8, с. 34].

Київ як адміністративний і культурний центр постав з виникненням у IX ст. давньоруської держави – Київської Русі, яка стала однією з наймогутніших держав того періоду, маючи високу культуру, що не поступалася культурі західноєвропейських країн середньовічної Європи. Столиця держави – Київ – був за мірками тих часів великим містом з населенням 50 тисяч мешканців. У місті діяли розвинуті ремісничі виробництва, на яких виконувались різноманітні високохудожні мистецькі твори [20, с. 109]. Найбільшого розвитку місто отримало за часів розквіту Давньоруської держави, ставши найважливішим водним торговим шляхом Київської Русі. У другій половині VIII – першій половині X ст. Київ був одним з центрів економічного обміну Східної Європи, який умовно можна визнати за «хозаро-руське коло», на відміну від «булгаро-руського кола», що

склалося у Північній Русі [10, с. 430]. Про роль Києва, як торговельного центру Східної Європи, говорили іноземні мандрівники ще до утворення Київської держави, бо Русь у них представлена у вигляді трьох держав (Куявія, Славія, Артанія). Так арабський географ Джайхані на початку X ст. писав, що місто «Куява веде торгівлю з іншими народами і охоче допускає до себе іноземних купців, в тому числі, звичайно, і східних» [9, с. 104].

Важливими центрами торгівлі та ремесел на берегах Дніпра, яким проходив торговий шлях, стали міста Вишгород, Халеп, Треполь, Витачев, Іван-город, Чучин, Переяслав [8, с. 171]. Серед привізних товарів були й коштовні золототкани та шовкові тканини (парча, оксамит, паволоки) і велика кількість їх залишалася в містах. Ці тканини були технічно досконалішими і могли слугувати взірцями для місцевих ткачів.

Гніт татаро-монгольської навали негативно вплинув на розвиток усього суспільного життя, зокрема ремесел. Після звільнення від нашестя в Україні починається поступове економічне відродження. Київська земля, перебуваючи під владою Великого князівства Литовського, почала нарощувати свій економічний потенціал. З усіх ремесел текстиль займає одне з чільних місць у зв'язку з необхідністю задоволення побутових і естетичних потреб народу в одязі, опорядженні житла, виробів для ритуально-обрядових дій. Литовський дипломат середини XVI ст. Михайло Литвин у творі «Про звичаї татар, литовців і московитів» так оцінює роль Києва як головного центру транзитної торгівлі з країнами Сходу: «Київ наповнений чужоземними товарами, бо немає відомішого, коротшого і надійнішого шляху, ніж ця стародавня і загальновідома у всіх своїх звивинах дорога, що веде з чорноморського порту, тобто з міста Кафи через Таврійські ворота до Таванської переправи на Борисфені, а звідти через степи – до Києва; по ній з Азії, Персії, Індії, Аравії, Сирії везуть на північ, у Москву, Псков, Новгород, Швецію і Данію дорогоцінне каміння, шовк і золоте ткання». Далі Литвин продовжує: «...у непоказних київських хижках... з'являються дорогоцінні шовки, коштовності, соболині та інші хутра і прянощі в такій кількості, що я й сам часами, траплялося, бачив там шовк, дешевший за полотно у Вільно» [32 с. 7, 76-77].

Дослідник українського художнього текстилю П. Мусієнко, характеризуючи роль Києва у XVII–XVIII ст. як центру розвитку ткацького ремесла, відзначає, що місто приваблювало майстрів з різних місцевостей України. У майстерні Києво-Печерської лаври в різний час працювали ткачі – вихідці з Сумщини, Полтавщини, Слобожанщини, Волині, Галичини [25, с. 274].

На цьому також наголошує М. Селівачов у статті «Роль Києва в розвитку народного мистецтва» – «...багато майстрів із Київщини, прилеглого Лівобережжя та інших регіонів залучалися до роботи в іконописних, шпалерних, керамічних, інших майстернях Києво-Печерської Лаври, міських ремісничих цехах». Такий взаємний обмін досвідом ремісників-ткачів сприяв загальнонаціональному розвитку текстилю в Україні, мав позитивний зворотний вплив на периферійні текстильні осередки [30, с. 189-190].

Численні джерела вказують на існування на Київщині місцевого виробництва шовку та шовкових тканин ще від XVII–XVIII ст. Так, обер-секретар Сенату Росії Іван Кирилов у створеному ним описі Києва (1724–1727 рр.) зазначав: «Біла прихідської церкви Миколая Доброго дім, новозаведеної з 1724 року шовкової

мануфактури і при ній город з тутовим деревом; на тій мануфактурі розводять італійських шовкових черв'яків, з яких виробляється шовк, за якістю не гірший за італійський» [24, с. 39]. У XVIII ст. в Києві продовжують розвиватися цехові ремесла, серед них і ткацьке [29, с. 49]. За даними магістратських відомостей 1742 р. у ткацькому цеху міста працювало 76 майстрів. Поруч з цеховою системою ремесел у цей період виникають різні мануфактурні виробництва, серед яких виділявся шовковий завод, що відкрився у 1725 р. на Подолі. Крім нього у Києві існували й приватні шовкові заводи. Степану Михайлову та Івану Кирею належав завод з виробництва шовкових тканин, який вони заснували у 1724 р. Згодом у Києві відкрилася шовкова мануфактура, що належала Юрію Леонтьєву [21, с. 67, 70-71].

З історичних джерел відомо, що при багатьох монастирях у XVII-XVIII ст. діяли майстерні, в яких займалися художніми ремеслами, зокрема ткацтвом й килимарством. Одна з таких майстерень знаходилась у Києво-Печерській лаврі, де виготовлялися ворсові килими, які за своїми художніми і технічними якостями не поступалися тогочасним відомим килимам Персії [15, с. 9, 16]. Ця майстерня користувалась доброю славою, її ткачі підтримували тісні зв'язки з лаврською живописною школою, а «монастирські ткачі Семен і Тимко інколи виконували декоративні тканини за проектами живописців». До Києво-Печерської лаври щороку надходила данина, що складалася з полотна, рушників, килимів, сукна, від ткачів, які жили у лаврських сільських вотчинах [25, с. 272-274].

Середина XIX – перша половина XX ст. характеризується зростанням обсягів текстильного виробництва в Україні. Велику питому вагу має продукція міських цехових ткачів Київщини, особливо Києва та Переяслава. Поширене в Києві ткацьке ремесло, яке забезпечувало товаром не тільки міщан, а й працювало на широкий ринок, почало витіснити домашнє ткацтво [21, с. 18]. Поміщицька текстильна мануфактура була і в Яготині [26, с. 322]. Осередки декоративного ткацтва діяли в Іванкові, Кагарлику, Обухові [7, с. 55]. В цей час поширюється виробництво тканин для оздоблення інтер'єрів заможних будинків. Оскільки обмежений митними перепонами ввіз імпортованих французьких і фламандських шпалер не зміг задовольнити зростаючий попит на них, місцеві ткачі замінили їх тканинами власного виготовлення з вибіленим малюнком [25, с. 268].

Київські цехові ткачі виготовляли плахти, хустки, намітки, тканини для оббивки панських меблів. Для плахт, крім вовняної пряжі, використовували шовкову, що надавало виробам кращого товарного вигляду. Також київські майстри у першій половині XIX ст. з вовняної пряжі виробляли поплін, який оздоблювали дрібноквітковим малюнком. Це виробництво знаходилося на Подолі, у приході Борисоглібської церкви. Видатним київським ткачем шпалерних тканин був Агафон Чернявченко, вибіленими тканинами якого з великими, що імітували парчу, малюнками користувались попитом. Характерний темно-синій з жовтогарячими «сонячними колами» колорит малюнків тканин цього майстра став прикладом для наслідування іншими цеховими ремісниками [25, с. 273].

Ймовірно, що у лаврській майстерні виконаний килим, який знаходився у Софійському Соборі 1836 р. Д. Щербаківський наводить такий його опис: «старый ковер по желтому полю киевской работы, по коем вытканы разные цветы» [37, с. 15].

Монастирі Середнього Подніпров'я, як і інших регіонів, мали свої феодальні господарства із закріпаченими селянами, котрі займалися різними ремеслами, зокрема й ткацьким. Таким чином, монастирі, маючи власні майстерні, самі себе забезпечували необхідними виробами не лише для побутових потреб, а й для відправлення літургійного дійства. Один із ткацьких осередків, що входив у маєтність Києво-Печерської Лаври, знаходився у містечку Сміла, за колишнім адміністративно-територіальним поділом Роменського повіту Полтавської губернії. Тут ткали полотно, яке потім декорували орнаментом за допомогою вибілки. Нанесені на тканину візерунки запозичені з дорогих шовкових тканин, парчі, вишивки [26, с. 324].

У 1860-х рр. діяли мануфактури у Стеблеві й Таганчі, де кольорові вовняні і тоновані полотна «оздоблювали набійкою з дерев'яних і металевих валів». Богуславська шовкоткацька мануфактура виготовляла ковдри та коштовні платтяні тканини. Великий попит на ярмарках мали поперечносмугасті поліхромні, дрібно орнаментовані тканини (ліжники, скатерки, намітки, рушники, запаски) богуславських народних майстрів, які в народі так і називались «богуславськими» [25, с. 274].

С. Колос зазначає, що на Київщині, зокрема, на Обухівщині, шовківники Трипілля й інших сіл Обухівського району ще до Жовтневої революції використовували шовк не тільки для потреб українського шовкоткацтва та вишивки, але й постачали його московським шовкоткацьким фабрикам [22, с. 110].

Найбільшої досконалості традиційний текстиль Київщини набув у період з другої половини XIX до середини XX ст. У цей час, завдяки появі на ринку нових матеріалів, таких як бавовняна, а пізніше й віскозна пряжа, поліпшилась технологічна та художня якість тканин, що призвело до зростання попиту на них і, відповідно, збільшення їхнього виробництва. За статистичними даними дослідження 1912 р. в Київській губернії ткацтвом займалося близько 100 тисяч осіб, здебільшого селян, що виробляли тканини для власних потреб, а кустарів і ремісників, що працювали на ринок, було на порядок менше. Наприклад, у Київському повіті працювало 319, у Таращанському і Канівському – 681, а у Васильківському – 292 ткачів-кустарів [36, с. 211]. За іншими даними, на Київщині ткацьким допоміжним промислом займалося понад три відсотки працездатного населення [23, с. 73].

На думку Б. Бутника-Сіверського, економічні чинники не спонукали селян Київської губернії шукати додаткового заробітку у ткацтві, килимарстві та вишивці. Це було типовим для Київщини і губернське земство навіть не намагалося організувати такі промисли. А якщо вони й виникали, то виключно з приватної ініціативи багатих людей. Саме нестача економічних стимулів, вважає вчений, гальмували будівництво нових художньо-промислових артілей на Київщині, «яке відбувалося значно повільніше, ніж на Полтавщині» [7, с. 55].

Для активізації розвитку художніх промислів у 1906 р. створене Київське кустарне товариство. Письмові джерела свідчать, що його засновниками були М. Біляшівський, К. Бутович, К. де Боккар, Ю. Гудим-Левкович, Н. Давидова, К. Давидова, К. Іванова, Д. Щербаківський, Є. Щербаківська, Б. та В. Ханенки та ін. В статуті товариства вказано, що воно «вивчає умови виробництва місцевих кустарних промислів та поширює серед кустарів знання з цього предмету; збирає

статистичні відомості про місцеву кустарну промисловість», відкриває спеціальні школи, майстерні, музеї та склади кустарних промислів; влаштовує виставки місцевих виробів; бере на себе посередництво в придбанні сирих матеріалів і в збуті творів та вишукує кредит для кустарів; сприяє виникненню установ дрібного кредиту; влаштовує публічні лекції, читання, видає брошури і організовує експедиції для обстеження кустарних промислів [4, с. 40].

Саме завдяки цілеспрямованій діяльності кустарного товариства на початку ХХ ст. у регіоні вдалося активізувати роботу художніх промислів і зокрема ткацтва. У селі Оленівка, Васильківського повіту В. Ханенко організувала майстерню, яка йменувалась «навчально-кустарно-ткацькою майстернею В. Н. Ханенко», де бажачі (переважно жінки) навчались ткацтву, килимарству, мистецтву вибійки, вишивці. Головною метою майстерні було «дати селянській жінці можливість, не виснажуючи себе непосильною роботою, придбати необхідний заробіток у колі її сім'ї, не відлучатися для цього у місто, яке своїм впливом нерідко згубне для молоді селянки» [1, с. 291]. Завдяки високій якості оленівські килими користувалися значним попитом в Лондоні, де В. Ханенко мав власний магазин, в якому реалізовував продукцію майстерень осередку [7, с. 56]. В Оленівці працював видатний український художник Василь Кричевський, який створював малюнки для килимів [19, с. 34].

Крім Васильківського повіту, кустарні килимарські промисли були у селах Ненадиха й Олександрівка Таращанського повіту, у селі Пустовойти Канівського повіту [15, с. 16]. У килимарській майстерні с. Скобці (тепер с. Веселинівка Баришівського району), працювала професійна художниця Є. Прибильська. З цього села вийшли талановиті майстри народної творчості Н. Вовк, П. Власенко, Г. Собачко [19, с. 33].

У Київській губернії виготовлялись килимові вироби двох типів. На горизонтальних ткацьких верстатах виконували вузькі гладкі двобічні невеликих розмірів килими з геометричним орнаментом, що поєднувався зі смугами різної ширини. Складніші, великого розміру килими з рослинним узором ткали на вертикальних верстатах-кроснах тільки на замовлення. Через трудомісткість робота над килимом тривала в середньому два місяці [15, с. 16].

Дослідники відзначають, що після встановлення радянської влади в Україні завдяки зусиллям партійних і урядових інституцій почали відновлюватися кустарні художні промисли, зростали обсяги випуску їхньої продукції [6, с. 127-129].

У травні 1919 р. Київським міськвиконкомом було прийняте рішення про створення ткацької, килимарської, вибіячної, вишивальної й інших «навчальних майстерень для підготовки інструкторів, які б могли б пропагувати серед народу художню промисловість». Водночас у Києві організували Селянську школу художньої праці, куди приймали лише тих майстрів, які зуміли себе зарекомендувати своєю творчістю [5, с. 93-94].

Ця школа призначалася для підвищення кваліфікації народних майстрів, ознайомлення їх з творами відомих художників-професіоналів декоративного мистецтва. Після економічної розрухи, спричиненої громадянською війною, поступово відновили роботу художні промисли. З виробів художнього текстилю питому вагу в цей період становили килими, крім того, вироблялась незначна

кількість узорних тканин ручного виготовлення, а промислового текстилю фактично не існувало. У 1930-их рр. київський текстиль продовжував розвиватися. До вже відомих богуславського та переяславського осередків ткацтва додалася килимарська артіль «Текстильекспорт» у Баришівці, вироб якої були представлені на Республіканській виставці українського народного мистецтва в 1936 р. у Києві, Москві та Ленінграді. Виставка дала поштовх для створення українських тематичних килимів, за участю знаних київських живописців і графіків М. Бойчука, М. Дерегуса, В. Касіяна, А. Петрицького, М. Рокицького, Д. Шавикіна й ін. Виконували килими у спеціальних майстернях, створених 1935 р. при Музеї українського народного мистецтва у Києві [17, с. 41-43].

Прискореними темпами текстиль на Київщині розвивався у повоєнний період. 1945 року почала працювати Київська прядильно-ткацька фабрика, де виготовляли тканини для оббивки меблів, а на початку 1950-их рр. продукція фабрики поповнилася новим асортиментом – декоративною тканиною широкого призначення типу плахти. У цей час стали до ладу Київський і Дарницький шовкові комбінати, які почали випускати тканини з натурального та штучного шовку [16, с. 352-356]. 1958 року була заснована київська хусткова фабрика «Киянка», яка впровадила технологію вибійки, коли візерунок на хустки наносився технікою фотофільмодруку. Продукція фабрики користувалася попитом не тільки у Радянському Союзі, а й за кордоном. У кінці 1960-их рр. першу партію вибивних хусток випустила Київська фабрика текстильно-художніх виробів [18, с. 26-27].

Подальшого розвитку у повоєнні роки набуло ручне узорне ткацтво на Богуславщині. 1945 року у Богуславі організовано художньо-промислову артіль «Перемога», основною продукцією якої були декоративні тканини та килими. У 1960 р. артіль реорганізували у фабрику художніх виробів з такою ж назвою. Зріс асортимент підприємства, серед продукції були скатерки, рушники, порт'єри, штори, купони для суконь і спідниць, наволочки для подушок тощо. На київському Поліссі в с. Обуховичі, що славилось давніми ткацькими традиціями, у повоєнні роки організували ткацький цех, який згодом став філією Київського виробничо-художнього об'єднання імені Т.Г.Шевченка. Виготовляли тут традиційні текстильні вироби – рушники, доріжки, серветки, скатертини, наволочки для диванних подушок. У цей період продовжував розвиватись ще один осередок на південно-східній Київщині – Переяслав-Хмельницька фабрика художніх виробів ім. Богдана Хмельницького. На підприємстві, крім асортименту, подібного до інших осередків, вироблялися плахтові тканини, а також пояси, крайки, краватки [34, с. 163].

1960–1990-ті рр. характеризуються розвитком художнього текстилю, призначеного для оформлення інтер'єрів громадських споруд, кафе, ресторанів. Замовлення на виготовлення таких творів надходило від Художнього фонду України, який мав власні творчо-виробничі комбінати. У Києві функціонував комбінат монументально-декоративно мистецтва, що входив до структури Київського творчо-виробничого об'єднання «Художник». Проектовані митцями твори виконували в цеху комбінату, а також на підприємствах «Укрхудожпрому», в основному на Решетилівській килимовій фабриці ім. К. Цеткін. Проектуванням і виготовленням текстильних творів для інтер'єрів займалась і Експериментальна майстерня декоративних тканин при Зональному науково-дослідному і проектному інституті типового й експериментального проектування житлових та громадських споруд (КиївЗНДІЕП). Необхідно відзначити, що попередником Експериментально-творчої майстерні декоративних тканин КиївЗНДІЕПУ

були створені наприкінці 1940-их рр. майстерні художнього текстилю і монументального мистецтва Науково-дослідного інституту архітектури споруд Академії будівництва та архітектури. Фахівці майстерень займалися оздобленням типових новобудов творами монументально-декоративного мистецтва. У 1963 р. Академію будівництва та архітектури УРСР було ліквідовано [14, с. 23].

Наприкінці 1980-их рр. на базі творчих майстерень КиївЗНДІЕПу створений Науково-дослідний центр монументально-декоративного мистецтва, метою якого було комплексне архітектурне оформлення інтер'єрів громадських споруд. Як і в попередні десятиліття, пріоритетними напрямками діяльності центру були монументально-декоративна кераміка і художній текстиль [35, с. 44].

Промисловий київський текстиль появився у кінці 1940-х років, коли почали випускати продукцію Дарницький та Київський шовкові комбінати, бавовняно-прядильна фабрика, а пізніше й хусткова фабрика "Киянка". Київські текстильні підприємства виготовляли тканини різного призначення – меблеві, платтяні, декоративні драпірувальні, з різних волокнистих матеріалів: бавовни, віскозного та натурального шовку, а також синтетичної (ацетатної, триацетатної, капронової, лавсанової, поліефірної) пряжі. Кожний тип тканини мав притаманні йому способи оформлення – масштаб і характер малюнка, вид ткацького переплетення. Асортимент продукції Київського шовкового комбінату складався з тканин із натурального шовку – крепдешину, креп-жоржету, креп-шифону, як однотонно фарбованого, так і вибивного. Дарницький шовковий комбінат спеціалізувався на виготовленні тканин із синтетичних волокон платтяного і костюмно-платтяного призначення, декоративно-меблевих, порт'єрно-драпірувальних тканин і тканин для галстуків. Платтяні тканини орнаментувалися двома способами – шляхом вибірки малюнків за допомогою шаблонів з капронових сит на машинах (техніка "фотофільмодрук") та ткацтва візерунків на верстатах із жакардовими машинами. Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що текстиль на Київщині активно розвивався протягом усіх історичних періодів. Виготовляли його на виробництвах різних рівнів – домашньо-кустарне, цехове, мануфактурне, фабричне. Щодо типологічного ряду текстильних виробів, то він досить широкий і різноманітний.

Технологія виконання текстильних виробів базувалася на традиційному народному ткацтві. Переважна більшість узорних тканин та килимів виконані на високому мистецькому рівні, з дотриманням традиційних схем побудови візерунків та колористичного вирішення. Виготовлялися: тканини для одягу – як однотонних, із застосуванням різних простих та комбінованих ткацьких переплетень, так і з використанням різнокольорової пряжі в основі та підканню; для опорядження житла – килими, покривала, скатертини, рушники; для проведення обрядових дій – весільні рушники та рушники і тканини для похоронного ритуалу. Традиції народного ткацтва Київщини продовжують наші сучасники – професійні художники, що отримали освіту з декоративно-прикладного мистецтва та майстри народного мистецтва, якими опікується Національна спілка майстрів народного мистецтва України.

ЛІТЕРАТУРА:

- [1] Александрович А. С. Ткацкий промысел в Васильковском, Сквирском, Бердычевском и Радомышльском уездах Киевской губернии : [текст] / Александрович А. // Кустарная промышленность в Киевской губернии – К., 1912. – С. 289–319.
- [2] Археология Украинской ССР : В 3 т. – К.: Наук. думка, 1986, Т. 3.: Раннеславянский и древнерусский периоды / Авт. кол.: В. Д. Баран (отв. ред.) [и др]. – 575 с. – Библиогр.: с. 554–573.
- [3] Археологія Української РСР. – Т. 3. – К.: Наукова думка, 1975. – 502 с.
- [4] Біляшівський Б. М., Лашук Ю. П. Київське кустарне товариство / Б.М. Біляшівський, Ю.П. Лашук // Народна творчість та етнографія. – 1987. – № 4. – С. 39–44.
- [5] Бутник-Сиверський Б. С. Народное искусство Советской Украины / Б.С. Бутник-Сиверський // Советская этнография. – 1954. – № 2. – С. 91–104.
- [6] Бутник-Сиверський Б. С. Українське народне мистецтво в роки громадянської війни / Б.С. Бутник-Сиверський // Народна творчість та етнографія. – 1957. – № 3. – С. 127–133.
- [7] Бутник-Сиверський Б. С. Українське радянське народне мистецтво : [монографія] / Б.С. Бутник-Сиверський. – К.: Наук. думка, 1966. – 221 с. – Бібліогр.: с. 211–220.
- [8] Від Трипільської культури до сучасності : [путівник-довідн.]. [ред. кол. Коцур В.П. (гол. ред) та ін.]. – К., 2004. – 333 с. – ISBN 966-7958-27-2.
- [9] Греков Б. Д. Київська Русь : [монографія] / Борис Греков. – К.: Радянська школа, 1951. – 500 с.
- [10] Давня історія України. Слов'яно-Руська доба. – Т. 3. – К., Ін-т археології НАН України, 2000. – 695 с.
- [11] Данилевич В. Археологічна минушина Київщини : [текст] / В. Данилевич. – К.: Акад. Наук, 1925. – 173 с.
- [12] Древняя Русь: Город, замок, село / [Г. В. Борисевич, В. П. Даркевич, А. Н. Кириан и др]. – М.: Наука, 1985. – 431 с. – Библиогр.: с. 417–424.
- [13] Дутка Р. М. Вибійка в Київській Русі / Р.М. Дутка // Декоративно-прикладне та образотворче мистецтво. Вісник ЛДІПДМ. – Вип.1/ ЛДІПДМ / – Львів: Світ, 1990. – С. 24–28.
- [14] Жоголь Л. Є. З минулого в майбутнє... (інтер'єри України) / Л.Є. Жоголь // Засоби монументально-декоративного мистецтва та дизайну в міському середовищі : зб. наук. пр. Спец. вип. / КиївЗНДІЕП – К.: КиївЗНДІЕП, 2006. – С. 22–31.
- [15] Жук А. К. Українські народні килими (XVII – поч. XX ст.): [текст] / А.К. Жук. – К.: Наук. думка, 1966. – 151 с. – Бібліогр.: с. 146–149.
- [16] Жук А. К. Художня промисловість // Історія українського мистецтва: В 6 т. / А.К. Жук / гол. редкол. Бажан М.П. (голова) [та ін.]. – АН УРСР. Гол. ред. УРЕ, – К., – 1968. – Т. 6. – С. 352–369. – Бібліогр.: с. 390–408.
- [17] Жук А. К. Український радянський килим : [текст] / А.К. Жук. – К.: Наукова думка, 1973. – 166 с. – Бібліогр. в примітках с. 161–163.
- [18] Жук А. К. Сучасні українські художні тканини : [текст] / А.К. Жук. – К.: Наукова думка, 1985. – 117 с. – Бібліогр.: с. 111–113.
- [19] Запаско Я. П. Українське народне килимарство : [текст] / Я.П. Запаско. – К.: Мистецтво, 1973. – 111 с.: іл. – Бібліогр.: с. 109–110.
- [20] Івакін Ю. Оповіді про стародавній Київ: [текст] / Г.Ю. Івакін. – К.: Радянська школа, 1982. – 112 с.
- [21] История Киева. У 3-х Т., 4 кн. / Ин-т истории АН УССР / Гл. редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (отв. ред.) [и др.]. – Т. 2.: Киев периода позднего феодализма и капитализма / Редкол. т. В. Г. Скорбей (отв. ред.) [и др.] – К.: Наукова думка, 1984. – 464 с.
- [22] Колос С. Г. Традиції, стан і потреби художніх промислів України / С.Г. Колос // Народна творчість та етнографія. – 1957. – № 4. – С. 109–120.
- [23] Кравець І. М. Розвиток українського народного ткацтва у дожовтневий період / І.М. Кравець // Українське мистецтвознавств : зб. наук. пр. Вип. 3. – К.: Наукова думка, 1969. – С.

60–75.

- [24] Мельник Л. Опис Києва першої чверті XVIII ст. / Леонід Мельник // Пам'ять століть. – 1999. – № 2. – С. 36–41.
- [25] Мусієнко П. М. Тканини : Історія українського мистецтва : у 6 т. / П.Н. Мусієнко / голов. редкол. : Бажан М.П. (голова) [та ін.]. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1969. Т. 4. – Кн. 1: Мистецтво кінця XVIII – першої половини XIX ст. – 1969. – С. 265–275. – Бібліогр.: с. 321–333.
- [26] Мусієнко П. М. Тканини // Історія українського мистецтва : В 6 т. / П.Н. Мусієнко / голов. редкол. : Бажан М.П. (голова) [та ін.]. АН УРСР. Головна ред. УРЕ. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1970. Т. 4. – кн. 2 : Мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. 1970. 436 с. – С. 320–328. – Бібліогр.: с. 383–402.
- [27] Никорак О. Ткацтво України княжої доби / Олена Никорак // Народознавчі Зошити. – 1999. – № 3. – С. 333–348.
- [28] Новицька М.О. До питання про текстиль трипільської культури / М.О. Новицька // Археологія. – Вип. 2. – К.: Вид-тво АН УРСР, 1948.– С. 44–62.
- [29] Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. : [текст]. – К.: Наукова думка, 1989. – 389 с.
- [30] Пещанський В. Давні килими України : [текст] / В. Пещанський. – Львів: Націон. музей у Львові, 1925. – 14 с.: 29 іл. – Бібліогр.: с. 14.
- [31] Селівачов М. Р. Роль Києва в розвитку народного мистецтва / М.Р. Селівачов // IV міжнародний конгрес українців : доповіді та повідомлення, Одеса, 26–29 серп. 1999. / Мистецтвознавство : Кн. 2. – Одеса – К.: Вид-во Асоціації етнологів, 2001. – С. 189–193.
- [32] Текстиль епохи бронзи євразійських степей : Труды Гос. истор. музея. Вып. 109 / отв. ред. Н. И. Шишлина. – М., 1999. – 253 с.
- [33] Торгівля на Україні XIV – середині XVII ст. Волинь. Наддніпрянщина [наук. видання] – К.: Наукова думка, 1990. – 408 с.
- [34] Художні промисли України : [альбом] / Уклад.: Н. М. Кисельова, Н. М. Попенко. – К.: Мистецтво, 1979. – 254 с.
- [35] Чегусова З. А. Декоративне мистецтво України на зламі століть : [текст] / З.А. Чегусова / КиївЗНДІЕП. – К.: КиївЗНДІЕП, 2006. – С. 43–54.
- [36] Чернышев Г. А. Ткацкий промысел в Киевском, Каневском, Липовецком и Таращанском уездах Киевской губернии : [текст] / Г.А. Чернышев // Кустарная промышленность в Киевской губернии. – К., 1912. – С. 201–251.
- [37] Щербаківський Д.М. Український килим. (Попередні студії) Д.М. Щербаківський // Український музей. – К.: Управління наук. установами УРСР. – 1927. – 32 с. – Бібліогр.: с.

FROM HISTORY OF DEVELOPMENT TEXTILES OF THE KYIV REGION

ABSTRACT

On the basis of the literary sources available to the author of the article, the main milestones of the development of artistic textiles of the Kyiv region are considered. Textiles on the territory of modern Ukraine existed in all historical periods, starting with the Trypil culture, as evidenced by the impressions on the bottoms of ceramic dishes found during archaeological excavations. Antiquities researchers assume that weaving existed in the Bronze Age as well.

During the times of Kyivan Rus, in addition to simple linen weaving, there was a patterned weaving and a bump on the fabric, where the pattern was applied with the help of paint and stamps cut out of wood. This is evidenced by artifacts and spinning tools found by archaeologists. Textiles acquired development even after the Tatar-Mongol oppression in the times when the Kyiv lands were under the rule of the Grand Duchy of Lithuania.

Later, in the 17th and 18th centuries, silk manufactories were developed in Kyiv itself, where, in addition to breeding cocoons, silk fabrics were made. At that time, there were also weaving workshops at monasteries, one of which was located in the Kyiv-Pechersk Lavra. In the mid-19th to the first half of the 20th centuries, textiles became widely developed in the Kyiv region. In addition to the home weaving of artisans, local craft workshops began to supply textile goods to the market. The assortment of products included fabrics for upholstering men's furniture, handkerchiefs, sheets, and blankets. In 1906, the Kyiv Artisan Society was created to intensify the development of textile and other industries. Textiles gained further development after the establishment of Soviet power in Ukraine. In the 1930s, weaving centers worked in Bohuslav, Pereyaslav, and Tarascha. In the post-war period, textile mills came into operation in Kyiv – the Darnytsky Silk Mill, which produced fabrics from synthetic fibers, and the Kyiv Silk Mill, which produced natural silk fabrics.

KEYWORDS

textiles, art textiles, fabric, weaving, Kyiv region.

Artykuł udostępniony na licencjach Creative Commons/ Article distributed under the terms of Creative Commons licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0). License available: www.creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/